

Рецензію
прийнято 17.11.2023
Голова факультету
спеціалізованої вченої
ради ДФ 26.133.050
Філолог. н.; проф. ВІНТОНІВ О.О.
de Br

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.050
у Київському університеті
імені Бориса Грінченка
доктору філологічних наук, професору,
завідувачу кафедри української мови
Факультету української філології,
культури і мистецтва
Михайлові Олексійовичу ВІНТОНІВУ

Рецензія

Стишова Олександра Анатолійовича, доктора філологічних наук, професора, професора кафедри української мови Факультету української філології, культури і мистецтва Київського університету імені Бориса Грінченка на дисертаційну роботу **Ключник Тетяни Олександрівни** «Концепт РОЗУМ в антропоцентричних кодах української лінгвокультури», подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія, галузь знань 03 Гуманітарні науки

1. Актуальність теми дослідження.

У значній кількості живих мов кінця ХХ – першої чверті ХХІ сторіч істотно посилилася антропоцентричні тенденції, які ґрунтуються на уявленні про узагальненого лінгвального суб'єкта, а також виявленні в мові й мовленні найрізноманітніших його інтенцій і волевиявлень. Тому в сучасній лінгвістиці їх особливості, способи представлення, подальші перспективи розвитку є важливим об'єктом досліджень. На жаль, у мовознавстві поки що бракувало ґрунтовної наукової праці, присвяченої концепту *РОЗУМ* як ключовій одиниці українського лінгвокультурного простору, виконаної на значному мовному й мовленнєвому матеріалі в проєкції на антропоцентричні коди культури. Уважаємо, що звернення молодшої дослідниці Тетяни Ключник до названої проблематики є цілком виправданим і на часі.

На нашу думку, здобувач наукового ступеня вдало обрала тему дисертаційної роботи, яка на сьогодні, безсумнівно, є актуальною, тому що

вона присвячена ґрунтовному студіюванню знакової репрезентації концепту *РОЗУМ* як української лінгвокультурної домінанти на підставі розгляду численного мовного та мовленнєвого матеріалу з урахуванням актів первинного й вторинного семіозису, адже названа проблематика досі ще не було об'єктом прицільної уваги українських і зарубіжних лінгвістів.

2. Наукова новизна результатів дисертації.

Новизна представленої праці не викликає жодних заперечень, оскільки полягає у вдалому та першому в українській лінгвістиці комплексному дослідженню концепту *РОЗУМ* як української лінгвокультурної домінанти; на значному мовному та мовленнєвому матеріалі детально розглянуто вербалізацію цього концепту в антропоцентричних кодах української етноспільноти; з'ясовано змістовий обсяг, взаємозв'язки та взаємовідношення знакових одиниць-репрезентантів названого концепту в інтелектуальному, антропному й соматичному кодах культури; а також важливо акцентувати, що до наукового обігу запроваджено термін *інтелектуальний лінгвокультурний код*.

3. Теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Рецензоване дослідження здобувачки має істотну практичну й теоретичну значущість: *на теоретичному рівні* дослідження цінне застосуванням комплексного підходу до аналізу лінгвокультурного концепту *РОЗУМ*, уточненням методики виявлення концептуальних ознак і деякою конкретизацією спеціального поняття *код* із огляду на способи та засоби вербалізації концепту; напрацьовано цікаві підходи щодо залучення широкого спектра мовного й мовленнєвого матеріалу з урахуванням механізмів концептуальної метафори та метонімії; показано, що лінгвокультурні коди можуть бути проаналізовані і як самостійні явища, і як взаємозалежні, що дає змогу розглянути одиниці-репрезентанти концепту як складники різних лінгвокультурних кодів і встановити численні змістові взаємозв'язки між ними; схвалення заслуговує уточнення методів і прийомів концептуального аналізу, а також результати дослідження сприяють поглибленню й доповненню розуміння лінгвокультурного концепту. Вагомі теоретичні напрацювання, ретельно

дібраний і проаналізований фактичний матеріал, висновки дослідження *можуть бути використані на практиці* як під час подальших лінгвістичних студій, так і в лексикографічній практиці, зокрема в процесі укладання ідеографічних та інших словників, під час написання підручників і навчальних посібників, у процесі викладання вишівських курсів із лексикології української мови, лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики, психолінгвістики та загального мовознавства. Належно напрацьована методика й результати дисертації можуть бути застосовані також у науковій діяльності магістрантів, аспірантів і науковців, зацікавлених проблемами взаємозв'язку мови, свідомості та культури.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження спирається на належний науковий аналіз і творче опрацювання 300 позицій використаної літератури (серед яких монографії, дисертації, публікації у періодичних виданнях, матеріали наукових конференцій тощо), що істотно сприяло покращенню теоретичних основ виконаної дисертації. Фактологічна база дослідження є репрезентативною. Здобувачка ретельно дібрала й опрацювала значний за обсягом корпус ілюстративного матеріалу (зафіксовано та розкласифіковано понад 200 лексико-семантичних одиниць, близько 150 фразем, 350 паремій і понад 500 контекстів, що об'єктивують концепт *РОЗУМ* у складі різних лінгвокультурних кодів). Усе назване вище дало змогу авторці зробити належні й науково вагомі загальні висновки.

Наукові положення, висновки дослідження оцінюємо як теоретично, методично й емпірично обґрунтовані та достовірні.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння методологією.

Дисертація Тетяни Ключник належить до таких наукових праць, які, без сумніву, сприятимуть розв'язанню складних проблем, пов'язаних із розвитком лінгвокультурології й етнолінгвістики. Належне оволодіння термінологічним апаратом, скрупульозний аналіз дібраного цікавого фактичного матеріалу дали змогу здобувачці реалізувати мету дослідження, успішно розв'язати всі поставлені в роботі завдання (яких визначено аж шість).

Автор рецензованої праці повністю оволоділа методологією дослідження концепту *РОЗУМ*. Вона вдало й оригінально застосувала ряд методів і прийомів аналізу студійованого матеріалу. Дисертантка послуговується як кількома загальнонауковими підходами (аналіз, синтез, дедукція, індукція, кількісного аналізу), а також методом моделювання, інтерпретації для пошуку, систематизації, узагальнення та пояснення отриманих даних, так і суто спеціальними лінгвістичними методами та прийомами, зокрема такими як: описовий метод, структурний метод, метод семантичного поля, ідеографічний метод, контекстологічний метод, концептуальний аналіз, аналіз словникових дефініцій, компонентний аналіз, опозиційний аналіз, дистрибутивний аналіз та ін. Застосувавши комплексну методологію та прийоми аналізу, Тетяна Ключник зробила в дисертації обґрунтовані й об'єктивні висновки.

6. Апробація результатів дослідження.

Отримані в дисертаційному дослідженні результати висвітлено в 7 друкованих наукових працях, із них – 6 одноосібні, 1 – у співавторстві: 3 статті – у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України; у 4 публікаціях додатково висвітлено результати дисертації. Усі названі публікації Тетяна Ключник, їх авторитетна та фахова апробація під час виступів на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях та наукових семінарах із 2018 до 2023 року відбивають визначені здобувачем ідеї, проаналізований матеріал і висновки.

7. Структура та зміст дисертації.

Здобувач структурувала свою роботу відповідно до встановлених вимог побудови праць такого типу. У вступній частині подано всі необхідні компоненти дисертації, окрім актуальності, чітко формулює мету, завдання, правильно визначає предмет і об'єкт дослідження, окреслює джерельну базу та ін. Авторську концепцію побудови дослідження висвітлює логічно та вмотивовано сформульована наукова новизна, яка дає змогу зрозуміти, що дисертація міститиме чіткий алгоритм розв'язання поставлених завдань.

Перший розділ традиційно присвячено теоретичним засадам дослідження, зокрема проблемі вивчення інтелекту в сучасному гуманітарному знанні, теоретичним засадам дослідження концептів, специфічним виявам їх структурування та особливостям вербалізації, питанню виокремлення лінгвокультурних кодів, також окресленню критеріїв, що дозволяють кваліфікувати концепт РОЗУМ як українську лінгвокультурну доміанту, і методиці концептуального аналізу, застосованій у праці.

Другий розділ презентує номінативний простір концепту *РОЗУМ*, парадигматичну й синтагматичну організацію одиниць-репрезентантів цього концепту, чітко окреслено структуру відповідного лексико-семантичного поля та з'ясовано концептуальні механізми вторинної номінації знаків-репрезентантів названого концепту, що демонструють його місце в смисловому континуумі української лінгвокультури.

У третьому розділі на матеріалі лексичних, фразеологічних одиниць висвітлено організацію антропоцентричних кодів у царині інтелекту в давньому й сучасному вимірах української лінгвокультури, вдало сформульовано поняття *інтелектуального коду*, виявлено особливості взаємозв'язків мовних знаків, що об'єктивують інтелектуальний, антропний, соматичний та інші коди культури, й систематизовано прототипні уявлення про розумові здібності людини.

Висновки в дисертації об'єктивно ґрунтуються на результатах дослідження, викладених у розділах, і своєю чергою, поширюють їх зміст і вагу в контексті висунутих здобувачем положень.

Робота істотно виграє завдяки вміщеній у ній рисункам, які покращують візуальне сприйняття матеріалу й певних положень дисертації, а також двом додаткам.

8. Дотримання академічної доброчесності.

Представлені в рецензованій роботі положення та ідеї є добре продуманими, самостійними, оригінальними. Аналіз тексту дисертації дозволяє констатувати *дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності у повному обсязі*.

9. Дискусійні положення дисертації та зауваження.

Ми не маємо жодних принципових зауважень щодо структури, основних положень та концепції дисертації. Проте вважаємо, що окремі положення роботи, також деякі аспекти потребують уточнення і/або пояснення.

1. Уважаємо, що не варто у тексті дисертації подавати перелік прізвищ учених за алфавітом, оскільки видатні й відомі науковці нерідко опиняються після початківців або менш заслужених осіб (див. стор. 26, 44).

2. На нашу думку, у цій роботі варто було використати більшу кількість словників, зокрема нових.

3. Загалом дисертацію написано грамотно, літературною мовою, хоча подекуди, на жаль, помічено окремі девіації, зокрема небажана тавтологія (стор. 44, 71-72, 82), фоностилістичні невправності (стор. 49, 69, 123), поодинокі пунктуаційні помилки (стор. 81).

Висловлені коментарі, поради й зауваження не є категоричними. Позиції й переконання авторки мають право на відстоювання під час захисту дисертації.

10. Загальна оцінка дисертації.

Незважаючи на висловлені деякі дискусійні положення та зауваження, акцентуємо на високому теоретичному та методологічному рівнях рецензованої роботи, на її безсумнівній актуальності для сучасного мовознавства, науковій новизні та практичному значенні. Дисертація Тетяни Ключник повністю відповідає вимогам МОН України до наукових праць такого жанру.

Дисертація *«Концепт РОЗУМ в антропоцентричних кодах української лінгвокультури»* є завершеною науковою працею, у якій її авторкою, *Ключник Тетяною Олександрівною*, отримані нові науково обґрунтовані результати.

Дисертаційна робота відповідає вимогам п. 6–9 Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», а її автор, *Ключник Тетяна Олександрівна*,

заслугове на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 035
Філологія.

Рецензент –
доктор філологічних наук,
професор, професор
кафедри української мови
факультету української філології,
культури і мистецтва
Київського університету
імені Бориса Грінченка

О. Стишов

Олександр Стишов

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРИНЧЕНКА
ІДЕНТИФІКАЦІЙНИЙ КОД 02136554
ЗЛАСНОРУЧНИЙ ПІДПИС
О. Стишова
(підпис)
Мав. Вк
Н. Меленко